

thweblæ, id.; cf. gòt. *thwabl* 'bany', esc. ant. *thvål* 'sabó'. □ 1.ª doc.: en forma llatinitzant *tualia*, *toalia*, docs. de 845 i 978.

Alart en l'InvLC cita d'un doc., suposo ross., de 859: «--- tapites 3 --- et *tualias* 3 franciscas» (59). En un doc. de 978 relatiu a terres d'Olèrdola, un Seniofred levita dóna al monestir de St. Cugat «tonnes 4 et cubos 2 et tabula 1, et mapas ['tovalloles'] 2 et *toalia* 1, et channads 2, et scudellas 12 ---» (*Cart. de St. Cugat*, 130, p. 106). Ja repetidament en obres de Lull: «a la taula --- viu unes belles *toalles*, e molt pa e copes», *Li. de Sta. Maria*, 187. Però en altres obres, ja amb la -v- epentètica — de transició darrere vocal labial—: «posà pan negre sobre blanques *toalles*», *A. Sci.* II, 377, etc.

Alart (*InvLC*) dóna moltes dades de *toalles* ja en forma ben catalana, almenys des de 1284 (car no sé de qui ni de quan és una altra dada medieval que cita s. v. *sense* «sensa *toayles* e sens *toaylò* Ant. 20»). «Galeàs e sos compa<n>yons --- cant els foren venguts a le nau, éls regardaren dedins, e sí víran al lats del lit que al mig le nau estave, le taule del argent q'els avien lexada hon era lo Rey Magnes, e lo Sant Grasal estave desús, cubert d'un drap varmèl, que estave fet a en semblanse de *toaya*; e cant éls véran esta avantura ---», Reixac (*Q.*, 201.10); «--- jo vull anit menjar carn, a deshonor de la festa que demà serà; --- aparellar llur sopar, e meseren llur taula; e aquell pres una *tovalleta* a l'altra part del foc, e assec-se; e mès sa *tovala*, e tuit començaren a riure e a xufar, que cuidaven-se que ho fes per escarn; e con ells se foren asseguts començaren a menjar ---», Muntaner, § 171 (fets 1286, Casac. v, 38.29; erradament *tovalloleta* i *tovalola* en *AlcM*); «--- la farina --- lligaren-la en *toalles* ---», GSerra, a. 1451 (*Gènesi*, ag. 63, més text en *MOLDRE*).

Per a litúrgia i tot ús: «volta la proa / als santuaris: / donà-ls soaris, / bells vestiments, / molts ornaments, / calces, *toalles*, / grans presentalles / --- / imatges, ciris / ---», JRoig (*Spill*, 4697). «No-s trobà dia, tant com estes festes han durat, que --- no fos més abundantment --- que aquest bo de panicer no stava jamés que no tingué --- 30 mlia pans ---; les taules jamés se desaparaven sinó per mudar *toalles* netes, e cascun dia havien viandes ---», JoMartorell (*Ag.* I, 138.5f.). «En una *tovala* fresca», *Decam.* VII, § 1, 386.24 (trad. «*tovagliuola* bianca»). V. molta documentació de *tovala* en el *DAg.*, treta d'inventaris del S. xv, on el mot, en gran part, apareix en diverses aplicacions de les que podríem qualificar de no «comensals»; i exs. de StVicentF en Schib.

Avui *toalles* s'usa més generalment en plural, i com a nom sobretot de les que cobreixen una taula, en especial la de menjar; familiarment llavors té gran extensió, sinó ben general, aglutinar-hi parcialment l'article dient *unes* (o *les* etc.) *estovalles*; pronunciat amb *j* en els parlars que distingeixen els antics *yl* de *ll*. En la tradició lexicogràfica des del Busa-N., i OPou («la capella ---; lo altar ---; les *toalles* ---», «parar taula --- *tovala*: mappa», *ThPu.*, 167, 187); etc. D'ús ge-

neral, si fa no fa, a tot el domini lingüístic: fins al capdamunt dels Pirineus (sense aglutinació *tobáles* Tor de V. Ferrera, contestant a la meua pregunta «les estovalles de taula, en dieu...?», 1932), fins a Guardamar (*továla*, Alcoi *estováles*, *AlcM*), i les Illes: «Madó Joana Maria anava posant, a un estrem de la taula, *estovalles*, netes de bugada, plats --- un bòtil de vi ---», JnRosselló (*Manyoc*, 46).

Del recull fraseològic proverbial del diccionari Figuera, es dedueix que tant la forma nua com l'aglutinada són tradicionals ja a Mall.; sembla notar-se que aquella, en especial, per a l'acc. 'tovalla per embolcar (menjar, p. ex. el que es porta anant de viatge o de camí) i *estovalles* per a les de parar taula: «entre amics no caben *toayes* 'entre amigos todas las cosas son comunes'» (p. 603a), però «qui posa ses *estovayes* du sa post as forn 'pierde el que viene y más el que los manteles tiende'» (611a). «*Tovayes*, V. *estovayes*», FebrCard.; eiv. «*tuvaya*: mantel», PzCabr. En valencià central per desgràcia s'ha introduït molt el castellanisme *mantel*, vitupera J. G. M., carregat de raó («Acció», 6-vii-35), però «*estovalles* és viu a Albaida». De les pronúncies d'*AlcM* resulta, però, que no solament resta molt generalment des de CastPna. al Nord, sinó també per la línia Sueca-Sanet-Pego-Alcoi. Localment queden també altres accs.: «*tybála*: la coixinera» Tor de V. Ferrera (1932).

Aquest germanisme és comú a totes les llengües romàniques d'Occident: it. *tovaglia* [*tualla*, 1196; *tovagliuola* ja ant. en Boccaccio, si bé en concurrència amb *asciugatoio*], logud. *tiadza*, fr. *touaille* (> angl. *towel*), oc. *toalha* [«et enueja-m, sí Dieus mi vailla! / longa taula ab briu *toaila*»], c. 1200, Monge de Montaudon (*Enueg*, v. 56),¹ cast. ant. *toaja* [mj. S. XIII, *Alexandre*], port. *toalha*. En cast. la forma genuina *toaja* o *tovaja* es mantingué general en tota l'E. Mj. i no hi ha notícia del modern *toalla* fins a 1570: aquest ha de ser forma alterada per influència (potser conjunta) de l'italià i el català, ben explicable per l'abandonament industrial i comercial de la gent de llengua castellana, en contrast amb el vigor tèxtil i mercantil de les terres catalanes i italianes; avui la forma antiga sobreviu encara a Astúries (*tuaxes*), judeoespanyol *tuaza*, i en alguns parlars xurros val.: Gulsoy va recollir *estovaja* [suposo *estobáha*] a Anna i Navarres (1970).

El fet de ser la forma en -j- l'única antiga a Castella, canvia enterament el quadro de l'extensió primitiva del mot en romànic: els romanistes estrangers creien (fins que el DCEC els va desenganyar) que el mot només era autòcton en les llengües de França, i que tant l'italià com el portuguès, el castellà i el sard l'havien manllevat del francès o gallo-romànic (M-L., REW, 8720; Gamillscheg, *Rom. Germ.* I, p. 203 etc.). En conseqüència admeteren que la llengua germ. d'on parí tot això fou el francic. Però essent *toaja* autòcton a Castella, hem de creure que també ho eren el port. *toalha* i l'it. *tovaglia*, més que més documentant-se aquest a Itàlia quasi des de tan antic com a Catalunya, i a Catalunya més que enlloc.

Fixant-nos en l'extensió germànica, des d'aquest